

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI

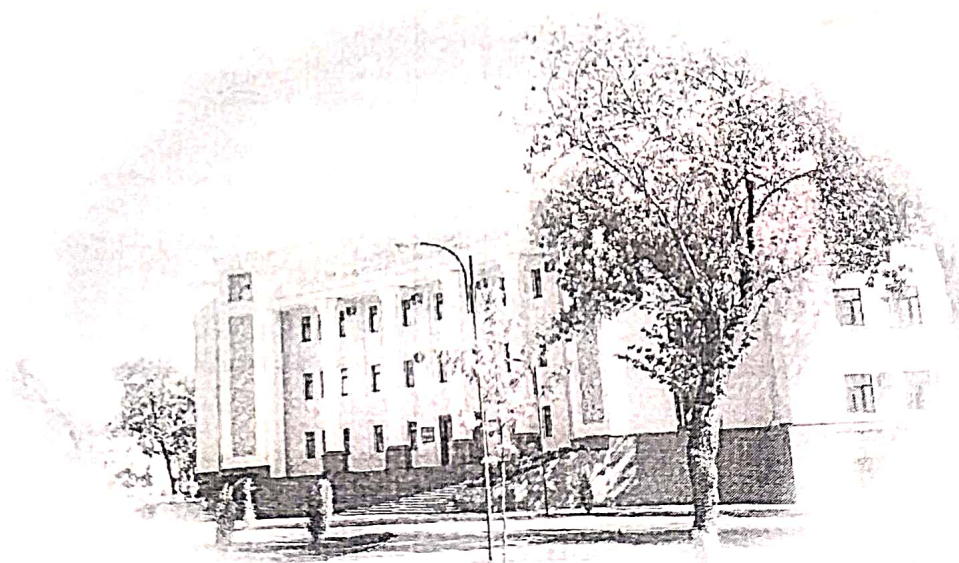
ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI
UNIVERSITETI

TARJIMA NAZARIYASI VA AMALIYOTI FAKULTETI

TARJIMA NAZARIYASI VA AMALIYOTI KAFEDRASI

QIYOSIY ADABIYOTSHUNOSLIK: O‘TMISHI, BUGUNI, ISTIQBOLLARI

Respublika ilmiy-amaliy anjumani maqolalar to‘plami
2020-yil 6-noyabr

“FIRDAVS-SHOH” NASHRIYOTI
TOSHKENT – 2020

Rafiqjon ZARIPOV. Kognitiv rivojlanish va tarjima jarayonida ikki tillilik va ko'p tillilikning rolli	194
Гулрух ҚАХҲОРОВА. Юкламаларнинг таржима луғатларида берилиши	197
Umida ABDULLAYEVA. Translation strategies for advertising discourse texts: best known tv commercials in uzbek	200
Hamza AVAZOV, Shuhrat XIDIROV. The importance of translating authentic texts during the learning process	202
Д.Б. АБДУКАЮМОВ, В.А. ОРЕХИН-РЫЖИНА. Особенности и проблемы перевода художественных текстов	205
Азиза ЖАЛОЛОВА, Мансур БАБАЕВ, Ўғиллой МАВЛОНОВА. Реалиялар (американизмлар) таржимаси муаммоси ва унинг хорижий тилларни ўқитишдаги ўрни	208
Дилафрўз КАРИМОВА. Бир эртакнинг уч таржима варианты хусусида	212
Дилноза САБУРОВА, В.А. ОРЕХИН-РЫЖИНА. Таржимоннинг бир сўзи	215
Муаттар МАҲМУДОВА. Садриддин Салим Бухорийнинг таржимон бўлиб шаклланиш омиллари	217
В.А. ОРЕХИН-РЫЖИНА. О проблемах адекватности в преподавании перевода	219

VI. ILMİY AXBOROTLAR

Mavlyuda GADOEVA. Conceptual analysis of phraseological units with the somatism component in the system of non-related languages	223
D.Sh. SHARIPOVA, M.A. GAYBULLAYEVA, Z. ADIZOVA. Methods of developing skills and abilities in learning a foreign language	227
Dilnoza SHARIPOVA, Malika OBLOKULOVA, Dilnoza ASKAROVA. Some analysis and considerations about symbols	229
Rano AKHMEDOVA. Classification and lexical-semantic features of somatic phraseological units related to culture in english and uzbek languages	232
Rano AKHMEDOVA, Inobat NARZIYEVA. Classification of authentic materials and the role of their usage in foreign language lessons	234
Фирюза НАРЗУЛЛАЕВА. Инглиз ва ўзбек тилларида “кўз” сўзининг полисемантиклиги	236
Dilnoza HABIBULLAYEVA. Jahon adabiyoti va tibbiyot	239
B.S. ABDURAZAKOV Some types of semantic correlates of phraseological configurations and its structural-semantic varieties	242
R.A. ACHILOVA, M.T. BABAYEV, O.A. ATAMURADOVA. Benefits of grammar in english classes	244
Dilshoda MAMATOVA. O'zbek talabalarining xitoy tili miqdor to'ldiruvchisini o'rganishini tadqiq qilish	246
O'g'iloy MAVLONOVA. Vaziyatli kinoya va misollar orqali uning tahlili	249
Shahnoza KARIMOVA. Poetik sintaksis haqida	251
Dilnoza ZIYAYEVA. Syntactical characteristics of english speech verbs	254
Рисолат АЧИЛОВА. Антономазияларнинг ўзбек бадий асарларидаги ўрни	258
Нозима ДЖУМАЕВА. Инглиз ва ўзбек эртакларида ўхшаш вазифали сеҳрли предметлар талқини	261
Shahnoza KARIMOVA, Dinara IBRAGIMOVA. Og'irlik va uzunlik ma'nosidagi numerativlar	264
Моҳичехра НИЯЗОВА. Инглиз ва ўзбек никоҳ туйларида айтиладиган олқишларнинг ғоявий-шаклий муштараклиги	266
Меҳринисо ОЧИЛОВА. Электрон луғат – лексикография ривожинингянги босқичи маҳсули	268
Nilufar OCHILOVA. “Do`nan” hikoyasida “ot” obrazi	274
Диёра БОБОНАЗАРОВА. Дискурс анализ – как современный метод интерпретации информации	276
Zarnigor KHAyatOVA. Relationship between uzbek and english literature: ethno-cultural specificity of concept studies	278

Julettani zaharlangan holda topdi va u vafot etdi deb taxmin qiladi. U o'zini o'ldiradi, lekin keyin Juletta uyg'onadi, Romeoning o'lganini ko'radi va o'zini o'ldiradi. Uilyam Shekspirning "Romeo va Juletta" dramasi.

Juda qayg'uli holat, chunki har ikkala sevishganlar o'zlarini xato taxmin bilan o'ldirishdi va bu sevishganlar kutgan baxtli yakun o'rniga fojiali natijaga olib keldi.

2. *Fahrenheit 451* by Ray Bradbury - *Farengeytning 451 darajasi, Rey Bredberi asari.*

Ushbu kitobda o't o'chiruvchilar yong'inni o'chirishmaydi, balki kitoblarni yoqishadi. Mazkur asar Amerikada eng ko'p taqiqlangan 100 ta kitob ro'yxatiga kiritilgan, chunki bu roman jamiyatda kitob yoqish va senzuraning zarari haqida hikoya qiladi.

3. *The Gift of the Magi* by O. Henry - *O. Genrining "Sehrli sovg'a" asari.*

Ushbu hikoyada, xotin uzun sochlarini kesib, puliga eri uchun cho'ntak soatiga zanjir sotib oladi. Eri esa xotiniga uning uzun sochiga taqinchoq olish uchun soatini sotadi, ikkalasi ham befoyda sovg'a oladi, bu esa ularning sa'y-harakatlari uchun kutgan narsa emas edi.

4. *The Fate of Cronus, Greek mythology* - *Kronos taqdiri, yunon mifologiyasi.*

Kronus, uning o'z bolalari tomonidan ag'darib tashlanishi haqidagi bashoratga ishongan, shuning uchun u xotini Riya tuqqan barcha bolalarni yutib yuborgan. Biroq, Riya Zevsning yordami bilan uni aldab, Kronosga bola o'rniga kiyimga toshni o'rab berib yubordi. Keyinchalik Zevs birodarlarini qutqarib qoldi va ular otalarini ag'darib tashlashdi, bu Kronos uchun kutilmagan holat edi, chunki u o'z taqdiridan ustun keldim deb o'ylardi.

5. *"Water, water, everywhere, nor any drop to drink." - "Suv, suv, hamma joyda, ichish uchun bir tomchi ham yo'q."* Samuel Teylor Kolrijning "Qari dengizchi haqida poema" sidan.

Hamma joyda dengiz suvi bo'lsa-da, dengizchi chanqoqlikdan o'lmoqda, chunki u sho'r va u suvni ichib bo'lmaydi. [4]

Yuqoridagi misollarda ko'rib turganingizdek, vaziyatli kinoya, shuningdek, kutilgan natijalarning qondirilishini talab qiladi, ammo bu holda kutilgan natijaga erishilmasa, yoki aksincha, kutilgan natijaning aksi sodir bo'lganda vaziyatli kinoyaga imkon tug'iladi. Vaziyatli kinoya ba'zan voqealar ironiyasi deb ataladi. Natija xoh fojiali bo'lsin, yoki kulgili, ammo har doim kutilmagan holat bo'ladi.

Foydalanilgan manbalar ro'yxati:

1. <https://www.studiobinder.com/blog/3-different-types-of-irony/>
2. <https://www.studiobinder.com/blog/what-is-situational-irony-definition-examples/>
3. <https://examples.yourdictionary.com/examples-of-situational-irony.html>
4. <https://www.dictionary.com/browse/situational-irony>

POETIK SINTAKSIS HAQIDA

Shahnoza KARIMOVA,
Buxoro davlat universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada poetik sintaksisning she'riy nutqdagi ahamiyati, dunyo olimlarining unga berilgan ta'riflar haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: sintaksis, she'riy nutq, badiiy tarjima, g'oya, tarkib, manba, so'zlar, she'riyat, jihallar.

Аннотация. В статье рассматривается значение поэтического синтаксиса в поэтической речи, определения, данные ему мировыми учеными.

Ключевые слова: синтаксис, поэтическая семантика, предикация, художественный перевод, идея, содержание, источник, слова, поэзия, аспекты.

Hozirda kun filologiyasining dolzarb vazifalaridan biri bu o'zbek lingvopoetikasining nazariy asoslarini ishlab chiqish, bir tizimga solish, uning tadqiq va usullarini yaxlit holda o'rganish, barcha tushunchalarni guruhlashtirish, shu yo'l bilan badiiylikni ta'minlovchi unsurlarni ham til jihatdan tadqiq etishdan iboratdir.

Ma'lumki, tilshunoslikda sintaksis gap qurilishi, gapda so'zlarning tartibi haqida bahs yuritsa, poetik (she'riy nutqda) sintaksis esa she'r misralari, baytlari va bandlaridagi jumla qurilishi va ularda gap bo'laklarining tartibi haqida fikr yuritish bilan shug'ullanadi. She'riy nutqda, xususan she'riy jumla qurish, so'z tanlash va ularni gap qurilishida mohirona ishlatish masalasi muhim ahamiyat kasb etadi.[1]

She'riyat - bu so'z san'ati, badiiy mahoratning bebaho modeli. Bundan tashqari, she'riyat muhim ijtimoiy voqealar va hodisalarni tasvirlash uchun katta imkoniyatlarga ega. Bu o'rab olingan olam va hayotni tan olishning ajoyib vositasi va bizning ijtimoiy ongimiz, badiiy va estetik hissiyotlarimizning katta samaradorligi hisoblanadi. Shuning uchun she'riyatdagi so'zlarning obrazlilik o'z manbasini hayotdan oladi. Tegishli so'zdan foydalanish mahorati, badiiy mahorat hayot hodisalarini idrok etish va anglash qobiliyatlari, fikrlash va ong kuchi bilan chambarchas bog'liqdir “.

She'r o'zgina so'zlarni ishlatib, chuqur ma'no berish xususiyatiga ega bo'lib, ba'zida qisqa va kichik asar ma'lum bir mamlakatning turmush tarzi, madaniyati, tarixi, urf-odatlarini va urf-odatlarini chuqur aks ettiradi. Bir nechta she'rlar insonning ichki dunyosini o'ziga jalb qilishi va ko'pgina sirli narsalar haqida o'ylashi mumkin. She'riyat - milliy til mavjudligining yuqori shakli. She'riy ijodda ma'lum bir millatning ma'naviy tomoni, tarixiy xususiyatlari, madaniyati va til qobiliyati seziladi. Chet elning she'riyatini anglamaslik deganda, ularning fe'l-atvori va odob-axloqi va begona madaniyatning sezgir dunyosi idrok etilishi kerak. She'rlar tili leksikaning maxsus modeli sifatida tavsiflanadi. She'r shakli talab qiladigan tarzda qurish usuli qisqa va kichik, xayoliy, chiroyli va romantik, stressli va ritmik chiziqlarni o'z ichiga oladi, matn g'oyasi esa uni badiiy va murakkab va aniq tarzda bezatadi.

Shuni ta'kidlash kerakki, she'riy nutq muayyan bir o'lchov (vazn) asosidagi ritmga ega bo'lgan, o'zining musiqiy jarangi, hissiy to'yintirilganligi bilan farqlanuvchi nutqdir. She'riy nutqdagi o'ziga xos intonatsiya, musiqiylik ritmik bo'laklar va ritmik vositalar, o'ziga xos fonetik tashkillanish, turli sintaktik usullar yordamida vujudga keladi.[2]

She'riy nutq sintaksisi asar tiliga obrazlilik, ta'sirchanlik, jozibadorlik baxsh etadi. L.I.Timofeyev aytganidek, sintaksis, xuddi leksika singari, shoir tomonidan nutqni individuallashtirish va tipiklashtirish uchun foydalaniladi. Ta'kidlash kerakki, har bir san'atkor asarlari poetik sintaksisining o'ziga xos xususiyatlari bo'ladi. Chunki, shoirning ijodiy individualligi uning asarlari poetikasida chuqur iz qoldiradi. Masalaga shu nuqtai nazardan qaraganda, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Muqimiy, Furqat, Hamza Hakimzoda Niyoziy, Cho'lpon, Fitrat, Usmon Nosir, G'afur G'ulom, Hamid Olimjon, Uyg'un, Oybek, Mirtemir, Maqsud Shayxzoda, Zulfiya, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov kabi shoirlar asarlarining poetic sintaksisi o'ziga xosligi bilan bir-birlaridan ajralib turadi.[1]

She'riy nutqning tashkillanishida undagi o'ziga xos gap qurilishining juda kata xizmati borki, uning musiqiyliigi, hissiy to'yintirilganligi, ta'sirdorligi ko'p jihatdan she'riy sintaksis hisobiga ta'minlanadi. Sintaktik sathdagi normadan og'ishlar ko'proq she'riy nutqqa xos hodisa sanaladi, shu bois ham adabiyotshunoslikda “poetik sintaksis” degan maxsus tushuncha mavjud.[2]

She'riy sintaksisni o'rganish nafaqat maxsus, belgilangan elementlarni, balki shoir uchun xos bo'lgan konstruksiyalarni (xususan, ayrim turdagi jummalarni) she'riy asarlarda faol foydalangan holda tahlil qilish kerak, bu uning butun faoliyati davomida she'riy sintaksis evolyutsiyasini kuzatishga imkon beradi. Shuningdek, butun ijodiy yo'lda yoki uning alohida bosqichlarida muallif o'z asarlarining sintaktik tarkibida saqlab turadigan dominant tarkibiy qismlarini aniqlashni nazarda tutadi.

Muallif sintaksisiga uning she'riyatining umumiy xususiyatlari bevosita ta'sir qiladi - aynan she'riy sintaksis doirasida yozuvchining ijodiy iste'dodi uning sintaktik tuzilishining o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liqligini aniqlash mumkin. G.O. Vinokur, "yozuvchi ijodi davomida lisoniy belgilar, umuman muallif uslubi rivojini kuzatish muhimdir, chunki uslub evolyutsiyasi faktlari yozuvchining tarjimai holidagi faktlardir" [Vinokur 1997: 185]. Shuning uchun biz idiosstilni lingvostilistik (linguo-poetik) kategoriya sifatida tahlil qilib, sintaksisning shoir idiosstilining shakllanishidagi rolini aniqlash zarur deb bilamiz.

She'riy nutq sintaksisining eng muhim sohasi bu - poetik figuralar. Ma'lumki, badiiy asar tilining ifodaliligi va ta'sirchanligiga faqat so'z tanlash bilangina erishib bo'lmaydi, tanlangan so'zlarni mohirona biriktirish ham talab qilinadi. Umuman aytganda, alohida ajratilgan so'z bo'lmaydi, ular hamisha bir-biri bilan birikib keladi. So'zning mohiyati faqat boshqa so'z bilan birikkan taqdirda, jumla konstruksiyasidagina anglashiladi.[1]

Figuralar, birinchi navbatda, personajlarning his-tuyg'ularini, kayfiyatini ifodalashga qaratilgan bo'ladi. Odatda, ko'chimlar yordamida predmetlar va voqea-hodisalarning tabiati (o'ziga xos xislatlari, sifat belgilari) ochiladi. Figuralar alohida so'zlarning ma'nosini, ahamiyatini o'zgartirmaydi, aksincha u inson hissiyotiga asoslanib badiiy nutq qurilishiga ta'sir o'tkazadi.

Stilistik figuralar ritorikaga oid adabiyotlarda poetik sintaksis predmeti sifatida izohlanadi. Bu figuralarning boshqa nutq uslublari ham ma'lum bir stilistik vazifani bajarish imkoniyati o'zgalarning faqat poetik nutq sintaksisi uchungina emas, balki umumiy adabiy til sintaksisi uchun ham xarakterli ekaligini ko'rsatuvchi dalildir.

Hozirgi zamon o'zbek adabiy tili sintaktik qurilishda stilistik figuralarning roli katta. Ayniqsa, qo'shma gap stilistikasi masalalarini hal qilganda bunda asosiy faktorlardan biri sifatida qaralishi lozim.

Sintaktik-stilistik figuralar tilning ifodalari vositalari doirasiga kiradi. Bu vositalar dastavval poetik nutqga xos figuralar sifatida qaralgan bo'lsada, keyingi vaqtlarda nashr etilgan tilshunoslikka oid adabiyotlarda prozaik nutq hodisasi sifatida o'rganila boshladi. Stilistik figuralar nutqni ta'sirli va jozibali qilish bilan birga, fikrni tinglovchisiga teng va oson yetkazish imkoniyatini beradi. Ular yordamida hosil qilingan nutq shakllari jarangdorlikka moyil bo'ladi.

Sintaktik stilistik figuralar ifodali nutqning shunday vositalari sanaladiki, ular vositasida tuzilgan nutq shakli to'liq, bir butun sintaktik konstruksiyadan iborat bo'ladi. Bu esa ularning eng xarakterli umumiy belgisidir. Sintaktik-stilistik figuralar badiiy adabiyotda ifodalilik hosil qiluvchi va ma'lum bir uslubiy vazifa bajaruvchi intonatsion-sintaktik usullardandir. Sintaktik-stilistik figuralar nutqning emotsionalligini oshirishga yordam beradigan maxsus sintaktik oborotlardan iborat bo'lib, ularga parallelizm, takror va uning turlari, antiteza, inversiya, ellipsis, gradatsiya kabilar kiradi.[5]

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, badiiy nutq kommunikativ va shu bilan birga, estetik vazifani bajaradi. Badiiy uslubning boshqa uslublardan ajralib turadigan belgisi uning estetik vazifasi, obrazlilik va ekspressivligidir. Bu narsa uning sintaktik qobig'ini ham belgilaydi. Bunda umumxalq tilining boy sintaktik imkoniyatlaridan foydalanishning o'rni va ahamiyati muhimdir.

Foydalangan adabiyotlar:

1. T.Boboyev. Adabiyotshunoslik asoslari. T.O'zbekiston. 2002.
2. E.Xudoyberdiyev. Adabiyotshunoslikka kirish. "Sharq" nashriyoti. T-2008.
3. A.A.Lebedev. Poeticheskiy sintaksis P.A.Vyazemskogo. Avtoreferat.M-2016.
4. Akhmetov Z. Olen sozdin teoryasy – Almaty: Mektep, 1973.
5. Shomaqsudov A., Rasulov I., Qo'ng'urov R., Rustamov H. O'zbek tili stilistikasi. T.: O'qituvchi, 1983.